

Ignasi de Loiola un pedagog del misteri de la justícia

Xavier Melloni i Ribas

1. UN HOME PER A UNA ÈPOCA
2. CONDUÏT PELS RAVALS
3. ELS TRETS D'UN CAMÍ
4. ALGUNES CONSIDERACIONS PER A AVUI
5. RECAPITULANT

“MISTAGOG” - Pedagog del “Misteri” de la Justícia

Mistagog, en la cultura hel·lènica, era aquell que iniciava, que introduïa els fidels en el Misteri.

Ens por fer estrany, potser, que aparegut aquí, al costat de Justícia, un dels conceptes més “clars i distints” de la Modernitat. Tanmateix, apostem per la relació entre aquests dos termes: si desplacen l'aparent claredat de la justícia cap a l'atmosfera del Desconegut, aconseguim de portar-la més lluny, obrir els seus horitzons i encaminar-nos cap Allà, cap a on no sabem.

Tots som convocats per la mateixa crida de l'Evangelí: “Busqueu el Regne de Déu i la seva justícia” (Mt 6,36). “La seva justícia”, diu l'Evangelí, una justícia que no posseïm perquè és de Déu. És aquesta justícia sempre més gran, que trenca els nostres esquemes, les nostres diferències i separacions i que ens mena a la Bondat desbordant de Déu: “Sigueu bons del tot, com ho és el vostre Pare del Cel... que/a brillar el seu sol damunt de bons i dolents, i fa ploure sobre justos i injustos” (Mt 5,45-48). Són paraules de Jesús que ens criden a encarnar aquesta Bondat en cadascun de nosaltres i en les estructures de la societat, talment que el mateix entramat del món sigui expressió d'aquesta Justícia de Déu.

Per això ens hem de deixar conduir. Ignasi es va deixar guiar fascinat per Jesús: per la seva conjunció entre tendresa i vigor, pel seu amor que no excloua ningú (a imatge del Pare), vivint la radicalitat ardent de les Benaurances.

Presentar Ignasi de Loiola con un mistagog implica distingir els dos moments de tot procés iniciàtic: el propi recorregut del mistagog, el seu aprenentatge fins a esdevenir mestre, i després. la pedagogia (mistagogia) que ofereix per iniciar els altres.

Els seus passos marcaren un camí i aquest és el que ens disposem a recórrer, després que ell el comencés ara fa cinc-cents anys.

1. UN HOME PER A UNA ÈPOCA

Ignasi de Loiola viu en el trànsit entre dues grans èpoques: neix un any abans del descobriment d'Amèrica i mor quan ja es prefiguren els estats moderns. La seva vida (1491-1556) cobreix els anys de l'apogeu del Renaixement, una eclosió preparada durant la llarga gestació de l'Edat Mitjana: el pas de la *voluntat de conservació* a la *voluntat de transformació*.

Europa s'emplena d'homes brillants que amanyaguen les més ambiciosos Utopies: justament Thomas More, un personatge prototípic d'aquesta època (1477-1535), introdueix aquesta paraula (Ou-Topos = No-Lloc) en el patrimoni cultural d'Occident: el somni d'una societat ideal en un lloc inexistent. Al cap de pocs anys, Maquiavel (1469-1527) ja havia exposat els seus particulars consells per al qui volgués governar amb èxit el seu estat, i en el 1498 moria cremat Girolamo Savonarolla (nascut en el 1452) per voler convertir Florència en la Ciutat de Déu. Lope de Aguirre (1518-1561), basc com Ignasi de Loiola, recorrerà tota la selva de l'Amazones cercant el riu El Dorado per construir una ciutat d'or. Erasme de Rotterdam (1469-1536) es feia cèlebre pel seu humanisme i per les seves crítiques agudes a l'Església i a la societat del moment. I Luter (1483-1546) fragmentava l'Església apel·lant a la consciència personal, una altra de les característiques de la modernitat.

En aquest bosc de somnis, d'ambicions i d'estratègies amb què s'inaugura l'Edat Moderna, quina és l'aportació específica de sant Ignasi?

No ens trobem davant un home d'estat, ni davant cap humanista esmerçat en filosofia social - com podia ser un Lluís Vives (1492-1540)-, ni davant un denunciador explícit de les injustícies del seu temps - com Bartolomé de las Casas (1474-1566) que ja havia aixecat la seva veu de protesta contra l'explotació dels indis a Amèrica -. De fet, el nom d'Ignasi de Loiola gairebé ni figura en els tractats de la història civil, si no és de passada per esmentar-lo com el fundador dels jesuïtes i com un dels capdavaners, un xic fanatitzat, de la Contrareforma. Sembla, aleshores, que hem equivocat el tema d'aquest quadern.

¿Quina importància podrà tenir el vincle de sant Ignasi amb la voluntat de transformació social - de justícia- del seu temps si sembla que la seva aportació sigui irrellevant en la construcció de la societat moderna, ja sigui en l'àmbit del pensament com en el de les realitzacions concretes?

I, d'altra banda, si aquest silenci sembla abocar-nos al reduït àmbit de l'eclesial, ¿no ens restarà encara la impressió d'estar emfatitzant un tema que no es té per característic de sant Ignasi ni de la Companyia de Jesús dels orígens?

Després d'una mirada més profunda

Ja que sembla que la història civil no hi troba dades rellevants, deixarem per un moment la terra de les estadístiques, de la sociologia i de la politologia, i mirarem d'observar amb una mirada més profunda per fer-nos les mateixes preguntes des d'un altre angle i entrar en l'*interior* d'un home.

Perquè allò que realment interessa ací no és l'àmbit de les seves realitzacions concretes, sinó trobar la clau amb què Ignasi es va vincular a la inquietud i passió del seu temps. Es tracta de descobrir el seu secret: enfondir en la raó del seu aparent silenci i fer sortir a la llum com va viure i va interpretar ell la misèria social de la seva època i quina és la seva aportació específica en la manera de combatre-la. Per acabar mostrant com aquesta clau ens remet novament a l'àmbit estructural (política, economia, sociologia).

Ens apropem a Ignasi per aprendre d'ell. La raó de proposar que ens endinsem en el

seu interior és per poder beure de la mateixa font que va nodrir el seu impuls. El mateix Ignasi va obrir la seva intimitat perquè els seus companys poguessin aprendre d'ell: aquesta és la raó per la qual va accedir a narrar la seva *Autobiografia*, essent ja vell. Però encara n'hi ha més: no és solament la seva vida qui ens ensenya, sinó que ell mateix va anar elaborant conscientment un camí per oferir als altres. Per això, a més de ser un testimoni, és un mistagog.

Disposem de diversos documents i d'un gran epistolari per recollir el missatge d'Ignasi. En primer lloc veurem com fou conduït per Déu cap al Misteri de la seva Justícia, i després, quin és el camí concret que Ignasi proposa als qui també vulguin ser iniciats. Per a la primera cosa disposem de l'**Autobiografia** i del seu **Diari espiritual**¹. En canvi, la pedagogia que proposa Ignasi la trobem, sobretot, en els seus **Exercicis Espirituals**, en el seu **Epistolari** (conservem més de tres mil cartes seves o inspirades per ell), i en les **Constitucions** de la Companyia de Jesús. Aquestes, encara que adreçades a un grup particular, són de gran interès per al nostre propòsit, ja que amb elles s'institucionalitzava la seva particular *manera de procedir*: allò carismàtic de la seva vida esdevenia camí preceptiu per a altres.

¹ Dissortadament conservem solament dos quaderns d'un gran plec de papers que sembla ser que ell mateix va d'estrui. El que ens queda cobreix tan sols un any de la seva vida (del 2 de febrer de 1544 al 27 de febrer de l'any següent, quan ja exercia de responsable d'una Companyia de Jesús tot just fundada). Malgrat la seva extremada sobrietat, és ple de bretxes que ens endinsen en el seu univers místic

2. CONDUÏT PELS RAVALS

Sorprèn que sant Ignasi, en la seva Autobiografia, es refereixi constantment a ell mateix com a *pelegrí*.

Per la seva insistència descobrim que amb això apunta a quelcom molt profund d'ell mateix, a una actitud interior que el va acompanyar no solament els vint anys en què va recórrer els camins d'Europa, sinó també els setze darrers anys de la seva vida, durant els quals gairebé no va sortir de Roma.

2.1 CAP A ON CAMINAVA EL “PELEGRÍ”?

El nostre coneixement de la realitat, i la nostra acció sobre ella, es desenvolupen a partir d'un ineludible *des d'on*:

La nostra petitesa fa que solament ens puguem relacionar amb l'entorn a partir de cercles concèntrics: cadascun de nosaltres és com una pedra llançada al llac de l'existència. A partir d'aquest *centre* que som cadascun de nosaltres, s'expandeix una àrea de cercles concèntrics. Allò que tenim més a prop és allò que més ens afecta i allò en què més exercim la nostra influència. Per a la nostra pròpia supervivència, tractem de conèixer i dominar el nostre entorn més immediat, mentre que els cercles següents, de mica en mica, es van difuminant, fins que arribem a perdre el nostre interès per ells. D'aquesta manera, resulta que allò que és més lluny de nosaltres tendim a desconèixer-ho - perquè no és a l'abast dels nostres desigs ni estem sotmesos a la seva amenaça -, i així ens anem formant una imatge del món a partir del lloc inicial on hem estat “llançats”. Perquè els éssers humans coneixem la realitat per “contagi”.

Però de la mateixa manera que cadascú crea al voltant seu una àrea d'influència, és afectat alhora per l'àrea d'influència dels altres. I així, l'existència humana esdevé o una convivència o una lluita per la dominació de l'espai que ocupen els altres.

L'àrea d'expansió de cada existència depèn del lloc on caiguem en el llac: central o perifèric. La *voluntat de poder* malda per assolir el centre de les aigües i fer-hi sentir tota la seva gravidesa, talment que tot el llac resti incorporat a les seves ones expansives.

En la nostra lluita per la supervivència maldem per apoderar-nos del Centre, per assolir la màxima dominació. Aquesta és la tendència espontània de la naturalesa i de l'ésser humà: situar-se sobre els nuclis de poder, des d'ells, posseir el màxim espai possible, sotmetent-ho tot sota el pes de la pròpia dominació.

Com a contraposició, tenim les vores del llac, la seva *perifèria*, on les ones expansives del *centre* han anat acumulant escuma i deixalles. Ací és on es banyen els qui viuen en els ravals.

La major part de la història dels homes, tant personal com col·lectiva, no és més que el flux constant de la perifèria cap al centre, i del centre, expulsant els residus cap a la perifèria.

Sant Ignasi, en autoanomenar-se *pelegrí*, fa menció expressa d'aquest desplaçament continu del focus de les seves aspiracions. Tanmateix, el seu moviment apunta en direcció oposada a la de la *voluntat de poder*. L'itinerari de la seva vida permet de distingir dues etapes:

- La primera, que comença amb un radical desplaçament sociològic, abarca els vint primers anys des de la seva conversió (1521) fins a la fundació de la Companyia (1540).
- La segona va des d'aquesta data fins a la seva mort (1556), abarçant un període semblant (setze anys).

a Entre la massa ingent de captaires

Als trenta anys d'edat, Ignasi canvia el rumb de la seva vida: passa d'aspirar a assolir el cim de la piràmide de la societat medieval - pertanyent a la noblesa basca, va viure més de deu anys en el palau del comptador major de Castella, Juan Velázquez de Cuéllar- a afegir-se a la massa ingent de captaires de la seva època.

Després d'abandonar la casa de Loiola, el primer gest de conversió consisteix a lliurar els seus vestits de gentilhome a un pobre, a Montserrat. És l'inici solament d'un llarg camí de despreniment: el cavaller que en altre temps maldava per conquerir el "centre", ha esdevingut un pelegrí que no sap massa bé on va. El seu primer impuls és imitar el despullament radical dels sants. En la seva *Autobiografia* explica com cada cop que es trobava en una situació que el pogués "ascendir", es despullava.

En sortir de Montserrat, camí de Jerusalem, retarda el seu pas per Barcelona per tal de no ser reconegut pels qui formaven part del sèquit del nou papa Adrià VI:

"A trenc d'alba marxa per no ser conegut. I no se n'anà pel camí recte de Barcelona on hauria trobat molts que el coneguessin i l'honoressin, sinó que es desvià cap a un poble que es diu Manresa" (*Autobiografia*, 18).

I allà començarà un costum que durarà vint anys, fins que fundi a Roma la Companyia de Jesús: dormir en els hospitals de les poblacions per on passava. Els hospitals d'aquell temps no tenien res a veure amb els d'ara: consistien en grans locals on hom acollia tota mena de desheretats (captaires, pelegrins, persones abandonades, emigrants del camp, malfactors... Homes, dones, vells i nens, tots amuntegats en el fred de l'hivern o en la calor enganxosa de l'estiu).

Després d'una estada més llarga del que havia previst a Manresa (nou mesos fent vida d'ermità, durant els quals no es va tallar els cabells ni les ungles, cercant amb això el menyspreu dels altres per vèncer la seva presumpció) va decidir de marxar cap a Terra Santa.

En introduir-se novament en la xarxa de les relacions humanes, alguns descobreixen el seu origen social (pels seus gestos, per la seva manera de parlar...) i s'ofereixen per protegir-lo, sense comprendre que amb això l'imenten cap a *dalt*. Però Ignasi no accedeix, sinó que mira d'ancorar-se com pot en la *intempèrie*:

"Sortí cap a Barcelona per embarcar-se. I encara que s'oferien a acompanyar-lo, volgué anar tot sol, ja que volia tenir només Déu per refugi. I un dia, a uns que insistien molt que prengués un company, perquè no sabia ni italià ni llatí, ponderant com l'ajudaria lloant-lo molt, els digué que encara que fos fill o germà del duc de Cardona no el prendria per company. Perquè desitjava tenir tres virtuts: caritat, fe i esperança, i si portava un company, quan tingués fam esperaria ajuda d'ell, i quan caigués l'ajudaria a aixecar-se, i d'aquesta manera també confiaria en ell i li tindria afecte per causa d'aquestes coses. I deia que aquesta confiança i afecte i esperança volia tenir-la només en Déu. I això ho sentia en el seu cor de la mateixa manera que ho deia. D'acord amb aquests mateixos pensaments, no solament tenia desig d'embarcar-se *tot sol*, sinó també sense cap provisió" (*Autobiografia*, 35).

Els seus amics respecten la seva decisió, sense acabar de comprendre. Però sorgeixen noves dificultats: el capità de la nau no el deixa embarcar si no porta el seu propi avituallament. Talment, que es va veure obligat a captar per aconseguir-lo:

"Per fi, un cop recollits els queviures, s'embarcà. Però quan encara era a la platja amb cinc o sis blanques de les que li havien donat mentre demanava de porta en porta (perquè solia mantenir-se d'aquesta manera) les deixà en uns graons que hi havia allà vora la platja" (*Ib.*, 36).

(Més endavant, a Venècia) "viví d'almoines i dormia a la Plaça de Sant Marc i mai no volgué anar a casa de l'ambaixador de l'emperador, ni feia cap diligència especial per

trobar el que calia per al passatge” (*Ib.*, 42).

És especialment significatiu el que li va passar de retorn de Jerusalem, quan pensava que potser s’havia de posar a estudiar:

“Un dia, a Ferrara, mentre era a l’església principal fent les seves devocions, un pobre li demanà almoïna i ell li donà un marquet que és moneda de 5 o 6 quatrins; després en vingué un altre i li donà una altra monedeta que tenia, de més valor; al tercer, com que no tenia més que julis, li donà un juli. Quan els pobres s’adonaren que feia caritat, no paraven de venir-ne, fins que s’acabà tot el que portava. Finalment vingueren molts pobres plegats a demanar caritat i ell respongué que el perdonessin, que ja no tenia res més” (*Ib.*, 50).

La xarxa de les seves relacions socials li proporciona unes facilitats que no tenen els altres captaires. El perdó que demana als seus companys d’*intempèrie*, és per estar enmig d’ells sense ser del tot com un d’ells, o és per no poder afavorir-los més, havent acceptat que no és un d’ells?

En aquesta primera etapa després de la seva conversió, el seu desig d’abaixament el porta a extrems ben originals: no en té prou d’anar sense diners, sinó que busca la simplificació màxima de les relacions humanes, aquella que es produeix des del *darrer lloc*, encara que sigui pagant el preu del menyspreu i que l’aboqui a situacions compromeses.

Una vegada, mentre passava per un territori ocupat per les tropes franceses, fou detingut per sospitós d’espionatge. I el vell Ignasi ens explica:

"Tenia el costum de parlar a tothom de vós (el nostre actual “tu”) li feia devoció pensar que així és com parlaven Jesús i els apòstols, etc. I mentre anava pels carrers, detingut, li vingué al pensament que seria bo deixar aquest costum en aquell moment crític tractar de “vostra senyoria” el capità, per algunes pors dels turments que podien fer-li. Però, en conèixer que era temptació, diu: Ara, doncs, no li parlaré de “senyoria”, ni li faré reverència, ni em trauré la gorra" (*Ib.*, 52).

El resultat fou que el capità el va prendre per guillat i se'l va treure del damunt. Al cap de dos anys, a Alcalà,

“es posà a captar i viure d’almoïnes. I al cap de deu o dotze dies de viure d’aquesta manera, un dia un clergue i altres que anaven amb ell, en veure'l captar, començaren a *riure-se’n i a dir-li algunes injúries*, com se sol fer amb els qui, estant bons, viuen de caritat” (*Ib.*, 56).

A aquests anys li corresponen també detencions i temporades a la presó per sospitós d’il·luminisme i pertorbador de la joventut. A Alcalà va estar tancat durant quaranta-dos dies, i a Salamanca, vint-i-dos.

Tan sols el qui hagi estat en una presó pot saber com marca una experiència d’aquesta mena. Ja no ens trobem a la base de la piràmide, sinó en les seves catacumbes.

El *pelegrí* que pensava anar a Terra Santa i quedar-s’hi per sempre, va anar descobrint de mica en mica que el seu pelegrinatge era més profund, i que Déu no el deixava aturar-se enlloc, perquè el seu terme era Ell mateix. Així fou conduït i va anar interioritzant el paisatge desolat de la perifèria: la mendicitat, la fam, la incertesa de trobar aixopluc cada nit, assalts pels camins, abusos als albergs, tempestes en el mar que per dues vegades l’amençaren de mort, epidèmies de pesta, territoris ocupats, burles, insults, presó...

Ignasi ja no podia *davallar* més. Va anar passant per cadascun dels ritus iniciàtics de la marginació, i tot això es va anar gravant en el seu ésser, esdevenint carn de la seva pròpia carn, sang de la seva pròpia sang.

Però al llarg de tot aquest recorregut, Ignasi va anar experimentant que com més gran era el despullament (tant sociològic com interior, això és, la renúncia a la seva pròpia

voluntat), més gran era també l'experiència de la presència de Déu: en ser expulsat de Terra Santa, en ser bastonejat a Barcelona, en la soledat de les seves llargues caminades, empresonat, interrogat, befat, és quan més sent la proximitat de Jesús.

D'aquesta manera, Ignasi era iniciat en el misteri de la voluntat de Déu:

“Durant aquest temps Déu el tractava com un mestre d'escola tracta un nen quan l'ensenya” (*Autobiografia*, 27).

L'inici d'un canvi

De mica en mica Ignasi aprèn a discernir la voluntat de Déu per a ell. Entén que com a simple captaire, o pelegrí, no pot ajudar amb eficàcia els altres: no fa més que suscitar desconfiança i recels de les autoritats. I així anirem assistint a un canvi: al cap de tres anys d'haver iniciat el seu despullament, comprèn que s'ha de posar a estudiar. Essent estudiant a Barcelona, Alcalà, Salamanca i París, mantindrà la seva obstinació per viure desprotegit de tot, però amb matisos diferents: quan la *intempèrie* esdevé incompatible amb els estudis, deixarà de viure al dia i dedicarà els estius a recol·lectar almoïna. D'aquesta manera, durant el curs, no es distraurà per haver d'estar pendent del seu avituallament.

Després venen els anys de tempteig: se li planteja el repte d'anar nodrint-se de cultura sense que això el privi de tenir la seva única confiança en Déu, desprotegit de qualsevol altra seguretat. A París començarà a sorgir un grup de companys estable. La primera idea és viure junts aquesta contínua experiència d'intempèrie i de pelegrinatge, posant-se al servei de les necessitats que vagin sorgint al seu pas.

Però Ignasi continua tenint una idea fixa: actuar a Terra Santa. Després d'un any d'esperar infructuosament a Venècia de poder embarcar en alguna nau, entenen que han de renunciar també a aquesta il·lusió, que Déu no els vol lligats a cap lloc. Així assistim a la segona etapa de la seva conversió:

b La presència de la Perifèria al Centre

El *pelegrí* continua cercant incansablement un punt de referència: les circumstàncies - que ell ha anat aprenent a interpretar com a signes de la voluntat de Déu- el porten a instal·lar a Roma el centre de les seves operacions. Aparentment assistim a un *desdoblament*:

- *Exteriorment*, sembla que s'hagi produït el retorn de la Perifèria al Centre - aleshores Roma era un dels focus de poder indiscutibles -,
- però, ¿què continua passant a l'*interior* d'Ignasi?

La clau per comprendre el seu recorregut és en descobrir com se situa en el Centre del Poder: concep la fundació de la Companyia com una *incrustació de la matriu de la Perifèria en el Centre*. Quan en les *Constitucions* exhorta que “estimïn la pobresa com a mare” (n. 287), s'està referint a aquesta presència de la intempèrie en el recer de les estructures. Sant Ignasi coneix la fecunditat de la pobresa i per això hi insisteix constantment:

“I perquè hem experimentat que aquella vida és més feliç, més pura i més apta per a l'edificació del proïsme, que més s'aparta de tot contagi de gasiveria i s'assembla més a la pobresa evangèlica; i perquè sabem que Nostre Senyor Jesucrist proveirà de les coses necessàries per al sosteniment i vestit dels seus servents que no busquen sinó el regne de Déu, que tots i cadascun facin vot de perpètua pobresa” (*Fórmula de l'Institut*, 4).

Es a dir, perquè la Companyia, ella mateixa, no acabi diluint-se en l'estructura del Centre (Poder) en què es troba incorporada, ha d'estar fonamentada en la intempèrie, talment que:

“que ni els professors, en particular o en comú, ni cap casa o església que siguin d'ells, no puguin adquirir cap dret civil per tenir entrades, rendes o possessions o béns

estables, fora dels que seran oportuns per al seu ús propi i habitació, acontentant-se amb allò que per *caritat* els serà donat per a l'ús necessari de la vida” (*lb.*, 4).

Potser no ens acabem de fer càrrec de la importància d'aquest compromís. Ignasi acabava de fundar un orde religiós. Després de mil cinc-cents anys d'experiència, l'Església havia après a organitzar-se. Ell no podia començar de zero: coneixia les dificultats que va tenir sant Francesc. Les institucions no són el mateix que les persones: Ignasi i els seus primers companys podien viure al dia, com “els ocells del cel, que no sembren ni seguen, ni amunteguen en graners” (Mt 6,26), però ara era diferent: es tractava de consolidar una institució que precisava mitjans per dur a terme els seus projectes. Les rendes per a les cases i esglésies de la Companyia semblaven necessàries per partir d'una base econòmica ferma, i poder així concentrar les millors energies al servei dels altres. ¿Qui dubtaria avui de disposar d'un capital social per assegurar l'estabilitat econòmica de qualsevol institució?

Al cap de quatre anys, Ignasi s'haurà d'enfrontar novament amb aquest risc, per veure si ha de plasmar-lo o no en les Constitucions, la legislació definitiva de l'Ordre.

En la perenne intempèrie de la provisionalitat

Aquest és precisament el tema que ocupa el primer quadern del seu **Diari Espiritual**, els quaranta dies que van des del 2 de febrer al 12 de març de 1544: La seva preocupació consisteix en si no estarà imposant a la Companyia una càrrega massa difícil de suportar. I per això demana àvidament una confirmació de Déu. Aquesta avidesa és la que el trairà: exigeix a Déu que li doni la *seguretat* que la Companyia ha de viure en la *inseguretat*. Durant quaranta dies assistim a les subtileses del discerniment espiritual d'un home que busca solament de fer la voluntat de Déu. El 5 de març escriu:

“Trobant-me en una oració molt suau i tranquil·la, em semblava que era conduït cap a la Santíssima Trinitat, però després em va semblar que també era portat cap a un altre lloc, com si fos cap al Pare, talment que sentia com si Déu se'm volgués comunicar en diferents indrets. Era tan fort aquest sentir, que vaig començar a dir: Senyor, on em voleu portar?, i així vaig romandre durant una llarga estona preguntant-li-ho insistentment, semblant-me que era guiat per Ell. Aleshores va créixer tant el fervor, que vaig començar a vessar llàgrimes. En acabar l'oració continuava plorant de fervor, i m'oferia a Déu perquè em continués guiant i portant com ho estava fent. I em preguntava a mi mateix on em portaria” (Diari Espiritual, 113).

Aquest text ens desvela la intensitat de la vida espiritual de sant Ignasi: ell continua en recerca constant, i alhora, *se sent conduït*. Per això al final de la seva vida es continua considerant un *pelegrí*. En l'exterioritat, Ignasi ha plantat el seu projecte a Roma, l'eix del món cristià però ha traspassat el seu pelegrinatge interior a la vida de la Companyia, fundant-la en “la dinàmica de la provisionalitat”.

Aquí comença a emergir l'Ignasi mistagog: disposa que tots els candidats hauran de passar per les mateixes proves que ell va viure durant vint anys: un mes d'Exercicis, un mes d'hospitals, un mes de peregrinació, un mes de serveis humils. D'aquesta manera cada jesuïta portarà gravat en el seu interior *l'itinerari de la perifèria*. Cadascun dels membres de la nova “matriu eclesial” haurà patit el descentrament d'ell mateix, i coneixerà *per experiència l'altra* visió del món: aquella que es contempla des de baix.

Per això Ignasi en una de les seves cartes recomanarà als estudiants de Pàdua l'amistat amb els pobres (7 d'agost de 1547): per participar de la seva mirada del món i contagiar-se de la seva veracitat. Ignasi ha passat moltes hores amb ells, coneix el murmur dels ravals, i moltes vegades haurà restat sorprès per l'agudesia dels seus comentaris, per la llibertat de les seves apreciacions, per la generositat d'aquells que, acostumats a no tenir res, fàcilment comparteixen amb tothom quan tenen alguna cosa.

Perquè coneix per *experiència* els beneficis d'estar despul·lat de tot, constantment exhortarà la Companyia a aquell *estimar la pobresa com a mare*, fins al punt d'instituir un vot especial per als professors:

“Que tots els qui professin en aquesta Companyia prometin que no alteraran per res tot el referent a la pobresa en les Constitucions, a menys que fos per radicalitzar-la més, segons que els ho pugui inspirar el Senyor”(Constitucions, 553).

Sant Ignasi tenia una altra forma entranyable d'expressar el mateix. Conten els seus íntims col·laboradors que quan parlava de la Companyia s'hi referia com “la *mínima* Companyia”: del seu interior brollava constantment el desig d'ocupar el darrer lloc, aquest Lloc misteriós, inabastable, que constantment el descentrava d'ell mateix, i que el disposava a deixar-se guiar.

2.2 EL SECRET DEL PELEGRÍ

Però, ¿quina és la clau, quin és el secret d'aquest desplaçament continu? Fins ara solament hem descrit un moviment (que té una doble dimensió: sociològica-exterior i espiritual-interior), però la seva Font, el seu Impuls Originari, tan sols l'hem insinuat: la fascinació d'Ignasi pel seguiment de Jesús, pobre i humil.

Ignasi, des de la seva conversió a Loiola, s'ha anat deixant seduir per Jesús, i ha anat seguint els seus passos: primer aquest seguiment el va conduir literalment a seguir les seves petjades, pelegrinant a Terra Santa. Però ja hem anat veient com Déu l'anava conduint a un pelegrinatge més profund, que implicava la transformació del seu ésser, gestada en els ravals de la societat, amb els últims. En l'església de la Storta, a les portes de Roma, en els llindars del “centre”, rep la confirmació per part de Déu que el seu ésser està transformat i que ja està preparat per servir-lo plenament: sent com el Pare li presenta el Fill, i com Aquest, portant la creu a coll, li diu: “Vull que tu ens serveixis”.

Com a general del nou Orde cercarà d'un a un els punts clau de la seva època, i enviarà els seus companys a aquells fronts on s'està forjant la història:

- A evangelitzar les noves terres que Occident comença a trastornar (tant a les tot just “descobertes” Amèriques com a l'Àfrica, a l'Índia, a la Xina i al Japó)
- Als països alterats per la reforma de Luter
- A les sessions del Concili de Trento que l'Església Catòlica convoca per reformar-se ella mateixa
- Als governants i prínceps de les nacions, per fer de confessors o de consellers
- A aquells convents i monestirs que calgués desvetllar del seu llarg ensopiment mitjançant els Exercicis Espirituals
- Amb Ignasi assistim a la creació dels col·legis, una de les institucions *modernes* per excel·lència. Sorgeixen per la determinació d'Ignasi de donar als joves jesuïtes una formació àmplia i vigorosa. Ja durant la seva vida aquests col·legis es van obrir *de franc* als segles.

Però tot això ens desorientaria si oblidéssim el *secret del pelegrí*: ell continuava vivint pobre, empetitint-se al costat de Jesús en les seves llargues hores d'oració diàries, en una petita cambra d'una casa vella de Roma. Enmig d'entrevistes amb el papa, amb cardenals, amb nobles de diferents ciutats, feia altres coses:

- Fundava la casa de Santa Marta per acollir les prostitutes de Roma que volguessin canviar de vida (1543). Durant cinc anys la va animar ell personalment fins que, consolidada l'obra, la va deixar en altres mans. Durant aquest temps hom el va veure algun cop pel carrer acompanyant alguna d'aquestes dones.
- També es va interessar per les seves filles, que corrien el perill d'acabar com les

seves mares, i per això va fundar una altra institució.

- Els jueus eren un dels grups més marginats d'aquella societat. Ignasi, arriscant-se a ser molt mal vist, va fomentar el catecumenat per als procedents del judaisme.
- També va col·laborar en la creació de cases per a orfes: molts nens vagaven pels carrers de Roma, supervivents de la guerra, de la pesta i de la fam.

Tanmateix, l'aportació fonamental d'Ignasi apunta cap a una altra direcció, aquella que la història civil acaba de descobrir: en la manera com anava interrelacionant els diferents nivells de la realitat (el silenci de la pregària, la percepció de les necessitats contemporànies més importants, l'observació de la continua transformació que s'opera a l'interior de la persona, tant a través de la seva pregària com de la seva acció). Una mistagogia que va anar desplegant al llarg de la seva vida per conduir la voluntat dels homes a la transformació del món, a partir del submergiment en Jesús, revelador de la Justícia de Déu.

Tancat a la seva cambra, passava moltes hores treballant en les *Constitucions* de la Companyia, que més que ser un document legislatiu, és un compendi de criteris de discerniment per a l'acció. També dedicava un temps important a escriure moltes cartes, que essent de govern, són alhora veritables tractats de consell i de direcció espiritual. I es reservava moments per polir i enriquir un llibret que havia anat elaborant durant tots els seus anys de pelegrinatge: els *Exercicis Espirituals*. En el 1536, confessava en una carta que els *Exercicis* eren “tot el millor que jo en aquesta vida puc pensar, sentir i entendre, tant per al profit personal com per poder ajudar profundament i eficaçment els altres”.

Tant és així que, essent general de l'orde, no tenia inconvenient a deixar les seves múltiples ocupacions per donar els Exercicis de mes a persones l'acció de les quals podria ser multiplicadora. Estava convençut que la transformació interior de les persones era el mitjà més eficaç per a incidir en la realitat.

3. ELS TRETS D'UN CAMÍ

Fins ara hem seguit els passos d'Ignasi: hem vist com anava essent guiat i com ell anava aprenent d'aquest ensenyament. El seu caràcter introspectiu el va ajudar a adonar-se de les moltes facetes del seu pelegrinatge interior: l'acció sobre el món és impulsada per molts desigs del cor que han de ser purificats, fins a assolir la més fina percepció de la voluntat de Déu. En això radica la seva mistagogia de la justícia: a *ajustar* les condicions internes i externes per participar cada cop més plenament en l'actuar de Déu.

La proposta d'Ignasi està fonamentada en dos eixos, fruit de la seva pròpia experiència:

- El seguiment de Jesús pobre i humil, com a manera i model de la transformació interior.
- La transformació interior com a pas previ i continu que desemboca en l'acció, en la transformació del món.

3.1 EL SEGUIMENT DE JESÚS POBRE I HUMIL

El coneixement de Jesús va despertar en Ignasi un amor irresistible que el va conduir a la **imitació** i al **seguiment**, per portar-lo finalment al **servei**. El seu aprenentatge li va fer descobrir que aquest *servei* tenia un irrenunciable *des d'on*:

- Aquell Lloc ocupat per Jesús que es desplaça contínuament fins als nivells més baixos perquè cap home, perquè cap situació humana, no resti fora del *Moviment de Retorn de tot cap a Déu*.
- Quan Jesús diu: “Ho atrauré tot cap a Mi” (Jn 12,32) es refereix a la seva mort en la Creu: el món pot ser rescatat perquè Ell ha vingut a impulsar-lo des del Lloc més baix.

Aquí tenim realment el *secret* del *pelegrí*: la seva recerca incansable del Darrer Lloc era empesa pel desig de trobar Aquell que l'ocupava: Jesucrist, Alfa i Omega de tots els homes, Primer i Darrer en totes les situacions humanes possibles.

En Jesús es dóna el màxim desplaçament de tot Centre possible: l'Encarnació del Fill porta aquest moviment fins a l'extrem de l'Abaixament, que no és solament l'Encarnació, sinó la vida concreta de Jesús, que el va abocar a la mort i una mort de Creu, en els ravals de la ciutat.

La vida cristiana no consisteix en altra cosa per a Ignasi que a incorporar-se a aquesta *manera de captenir-se de Jesús*, i la vida espiritual no té per a ell cap altra finalitat que engrandir al màxim aquesta *participació*:

“Hem d'advertir molt fins a quin punt ajuda i aprofita en la vida espiritual... admetre i desitjar amb totes les forces possibles tot allò que Crist ha estimat i abraçat... per desitjar d'assemblar-se imitar d'alguna manera el nostre Creador i Senyor, vestint-nos amb els seus vestits i lliurea, ja que Ell els va vestir per al nostre major profit espiritual” (Constitucions, 101).

És a dir, la vida espiritual ignasiana consisteix en el desplaçament interior de l'home perquè el seu *impuls de dominació* es transformi en Amor, que és *la manera de fer de Déu des de Baix*.

Sant Ignasi coneixia la condició humana, i sabia les diferents resistències que tenim els éssers humans per *deixar-nos descendir* i canviar el nostre impuls natural, que és *ascendir* cap al cim del poder (sigui quin sigui el seu àmbit: familiar, comunitari, escolar, eclesial, polític,

sindical, econòmic...). I per això va aplicar la mateixa pedagogia que Déu havia practicat amb ell: la de deixar-se seduir i transformar.

L'home està sotmès a dos impulsos fonamentals: *Eros*, que és pulsio de vida, i *Thanatos*, que és pulsio de mort. La *mistagogia* d'Ignasi consisteix a invertir les direccions:

- Si la reacció espontània de l'home és considerar el moviment d'ascensió cap al poder com una conquesta de la pulsio de vida, la davallada cap a la base com una maledicció de *Thanatos*, ell tractarà de mostrar precisament el contrari, amb l'Evangelí a la mà.

Però no ho fa a cops de maça, sinó invitant a conèixer personalment, deixant que “el mateix Creador i Senyor es comuniqui amb cada persona, abraçant-la en el seu amor i lloança, i disposant-la per la via en que millor el podrà servir en endavant”(EE, 15).

D'ací que els Exercicis Espirituals no consisteixin en cap altra cosa que a deixar-se seduir, captivar, enamorar per Jesús i per la seva manera d'actuar **des de Baix**. Són una pedagogia per atraure la pulsio d'Eros i convertir-la en *Àgape*, això és, en servei.

L'exercitant recorre la vida de Jesús, demanant des del principi ser incorporat en l'interior d'aquest moviment d'amor. Aquesta és la petició de la Segona Setmana: “demanar coneixement intern del Senyor, que per mi s'ha fet home, perquè més l'estimi i el segueixi”. (EE, 104).

I així es va impregnant de cadascun dels passatges de la vida de Jesús, deixant-se atraure per l'*àgape* de Déu que dona vida als altres i descobrint les estratègies d'Eros del món que tracten d'interposar-s'hi. Se li ofereixen tots els mitjans per consolidar-lo en aquest nou amor, perquè es deixi conduir per Ell i el segueixi fins a les seves últimes conseqüències. Per això es dedica tota una Setmana a la contemplació de la Passió: per experimentar el dolor de l'Abaixament i, alhora, conèixer la Vida Transformada que brota del seu Interior.

Hi ha un moment dels Exercicis en què Ignasi proposa tres graus d'amor. Els dos primers són força sensats. Però el tercer és una autèntica follia si hom ha perdut el fil dels seus passos:

“El tercer és humilitat perfectíssima: per imitar i semblar més actualment Crist nostre Senyor, vull i trio més pobresa amb Crist pobre que riquesa, menyspreus amb Crist ple de menyspreus que honors, i desitjar més ser tingut per va i boig per Crist, que primer fou tingut per tal, que per savi ni prudent en aquest món” (EE, 167).

L'*Eros* d'aquell que s'hagi anat deixant captivar per la *manera de fer de Déu* ja no es rebel·la, sinó al contrari: se sent cada cop més atret per aquest curiós impuls de Vida que arriba fins a l'arrel de tota forma de mort.

En el seu *Diari Espiritual* trobem d'una manera privilegiada l'expressió d'aquest *Eros* d'Ignasi transformat per Jesús: trobant-se encara en plens dubtes sobre si la Companyia havia de tenir rendes o no, escrivia:

“Venint-me Jesús al pensament, sentia un *moure'm* a seguir-lo, semblant-me internament que si Ell era el cap de la Companyia, aquest era el millor argument per a anar en **absoluta pobresa**, més que totes les altres raons humanes... i aquest pensament em movia a devoció i a llàgrimes, i a una fermesa tal, que era suficient per poder resistir en temps de temptacions o de tribulació” (23 de febrer de 1544, 66). (I més endavant:) “Amb tanta intensitat se m'imprimia el **nom de Jesús**, i em veia de tal manera confirmat en endavant en aquesta decisió, que em venia un nou impuls de llàgrimes i de sanglots” (el mateix dia, 68).

El mer *nom* de Jesús ja rendia Ignasi: era la seva passió per Ell el que l'alliberava de les seves pors, el que el deixava a la intempèrie però tan ple de “força”, de “fermesa”, de “intensitat” d'Amor que el feia esclatar en llàgrimes i sanglots.

Aquesta és la font i l'impuls dels qui volen seguir el seu camí. Aquest és el punt de partença de la seva mistagogia, i l'origen d'un actuar transformat.

3.2 LA TRANSFORMACIÓ INTERIOR

a Davant una alternativa

La confrontació de la pròpia vida amb la vida de Jesús condueix a una alternativa enfront dues maneres de viure:

- Una té aparença de vida, però en veritat porta a la mort, pròpia i dels altres.
- En canvi, la que té aparença de mort, condueix a la vida, pròpia i del món. I ho sabem perquè és la que Déu ha triat per donar-nos “vida i vida a desdir” (Jn 10,10).

Sant Ignasi desglossa tres moments en ambdues alternatives (*EE*, 142 i 146):

En la dinàmica d'ascensió cap al **poder**,

- el primer graó és la possessió de riqueses;
- el segon és la vanitat, l'autocomplaença;
- i el tercer, la supèrbia, això és, la possessió de les persones.

En el moviment descendent del **servei**,

- el primer pas és la pobresa (tant exterior com interior);
- després, el desig de ser menyspreat i ignorat pels altres,
- i així s'assoleix la humilitat plena.

Tornem a aquella primera imatge dels cercles concèntrics. En el primer pas de la *voluntat de poder*, l'home tracta d'ocupar el Centre a base d'acaparar tot el que pot. Així creu que ascendeix com a persona, però l'únic que aconsegueix és deformar-se: augmenta la seva “personalitat social” però a costa d'anar sepultant la seva vida i la seva llibertat interior. El resultat final és que s'ha convertit en un ésser incapaç d'estimar, perquè ja no sap relacionar-se amb les persones - ni amb les coses- sense *posseir-les*. Ha engrandit tant el seu propi *centre*, que tot el que toca esdevé ell mateix. Està condemnat a la soledat de la seva pròpia autosuficiència: aquesta és la maledicció de l'amo, el desesper del Rei Mides, per al qual tot es convertia en or: les persones que més estimava es convertien en objectes, i acabava morint-se de fam, perquè no podia ni menjar.

Aquesta és la fal·làcia de la primera espiral. L'art de la *mistagogia* ignasiana consisteix a desemmascarar-la.

Vegem ara les conseqüències de l'altra manera de viure. Comença parlant de dues menes de pobresa:

En primer lloc esmenta la “pobresa espiritual”, és a dir, la humilitat interior, la renúncia a constituir-se en el centre de les persones i de les coses. I després afegeix: “i si Déu fos servit i els volgués escollir, no menys a la pobresa actual” (*EE*, 146), això és, a la pobresa material i sociològica. És important aquest matís de “si els volgués escollir”: viure en pobresa és un do, una elecció del mateix Déu, que ve a reforçar la humilitat interior en participar de la vida dels darrers. El desig d'insults (pas següent) apareix per consolidar aquesta actitud, per alliberar la persona de totes les pors del “què diran”, de totes les cadenes i de les aparences de la “societat”.

I d'aquesta manera s'assoleix la llibertat plena (“Coneixereu la veritat, i la veritat us farà lliures”, Jn 8,32), que és la humilitat perfecta, un espai d'alliberament per als altres. En la saturació de les relacions humanes, en l'extrema tensió de la lluita pel poder dels uns contra els altres, apareix un espai de silenci, ple d'aquella *tendresa i vigor* de l'actuar silent de Déu: “Us dono gràcies, Pare, perquè heu amagat aquestes coses als savis i entesos, i les heu revelades als

senzills” (Mt 11,25).

L'alternativa no és fàcil, perquè el punt de partida no és neutral: el corrent del món arrossega cap a la primera espiral. Per això és tan essencial en Ignasi l'arrelament en Crist: per deixar-se transformar contínuament per Ell i poder continuar estant en el món, però sense ser del món.

La transformació del món es desprèn com un fruit madur de la transformació interior. Com més integral sigui aquesta, més eficaç i lúcida serà aquella. La mistagogia ignasiana destaca tres característiques, que són signes, d'aquesta vida transformada.

b Els signes de la transformació

Hi havia quelcom que cridava l'atenció als qui coneixien Ignasi: la seva joia. No és la imatge que ens ha arribat fins avui, però els testimonis que conservem coincideixen en el mateix: en què els qui el coneixien per primer cop restaven corpesos per la seva mirada joiosa i serena. Sant Ignasi tenia una paraula especial per a referir-s'hi:

1. La consolació

Hem vist que en els moments més rasants del seu abaixament, apareixia aquesta **consolació**. Era el signe de la presència de Déu, la confirmació interior que estava fent la voluntat de Déu.

Això el va portar a la convicció que l'autèntic abaixament anava acompanyat sempre d'aquesta joia “profunda”. Hem esmentat també que quan sant Ignasi exhortava a la pobresa en què ha de viure el jesuïta, deia: perquè hem experimentat que aquella vida és **més feliç**, més **pura**. I adreçant-se als estudiants de Pàdua escrivia:

“Els pobres voluntaris... tenen una pau impertorbable i una immensa tranquil·litat, mentre que els rics estan plens de tempestes, i pel que fa a la seguretat i a la puresa de consciència, tenen una joia continuada, com un suau convit, sobretot perquè la mateixa pobresa els disposa a les consolacions de Déu”.

Ignasi va experimentar al llarg de la seva vida que la pobresa material el disposava per a la pobresa interior, i que aquesta el feia més permeable a la presència de Déu i a les necessitats dels homes. També va experimentar que el procés de transformació de les pròpies pulsions va acompanyat d'un dur combat espiritual (manifestat en intenses i diverses consolacions i desolacions), però que el resultat final és una sòlida plenitud interior, que allibera per a la contemplació de Déu en totes les coses i per donar-se als altres. Al final de la seva *Autobiografia*, (99) confessava la seva facilitat creixent “de trobar Déu, i ara més que mai en tota la seva vida. I sempre i a tota hora que volia trobar Déu, el trobava”. Aquest “gust” espiritual acompanya l'home despullat d'ell mateix que lluita per la causa del Regne. Sant Ignasi sap per experiència com és de necessari aquest “escreix”, i així ho comenta a Francesc de Borja:

“Coneixem en nosaltres que sense ell tots els nostres pensaments, paraules i obres van barrejades, fredes i torbades, i així es necessari perquè vagin calentes, clares i justes per al major servei de Déu” (20 de setembre de 1548).

Aquesta **consolació**, aquesta transparència contínua de la presència expansiva de Déu, és font d'una gran llibertat interior.

2. La llibertat interior

Ignasi té dues paraules per descriure els matisos de la llibertat: *indiferència* i *disponibilitat*. La primera no té res a veure amb el significat ordinari d'aquesta paraula: No és

insensibilitat, sinó plena llibertat per actuar en la transformació de les persones i del món sense por a la pròpia mort. Allò que amenaça la vida de l'home és la por. L'afany de possessió - tant de les persones com de les coses- no és més que aquesta por abocada enfora. Dirigida cap a dins d'un mateix, paralitza i bloqueja.

Indiferència és **insensibilitat** per no deixar-se atraure per la falsa imatge que fomenta el món, i així disposa per a **una màxima sensibilitat** envers els darrers, envers aquells la *imatge i semblança amb Déu* dels quals ha quedat sepultada per les estructures de dominació del món.

La segona paraula és *disponibilitat*, és a dir, agilitat per descobrir en les diferents situacions el lloc que Jesús triaria, i actuar com Ell:

“¿Enteneu el que us he fet? Vosaltres m'anomeneu *Mestre* i *Senyor*, i feu bé de dir-ho, perquè ho sóc. Si jo, doncs, el Senyor, i el Mestre, us he rentat els peus, també vosaltres us els heu de rentar els uns als altres” (*Jn 13,12-14*).

En aquesta llibertat per a l'abaixament és on actua la *disponibilitat*, i en aquesta humilitat de reconèixer-se alhora servidor i *senyor* és on es fa present la *inferència*. Solament l'home que ha tocat fons pot emprendre el camí de la transformació del món, alliberat de tota voluntat de poder. Transformades les energies interiors, ara cal saber cap a on i com utilitzar-les. D'ací la necessitat de la tercera característica:

3. La lucidesa

La mirada d'Ignasi és doble: cap al món interior i cap al món exterior, perquè allò que hi ha en joc és la integritat, la totalitat de l'ésser humà, “l'home i la seva circumstància”.

Ignasi ens fa adonar de l'íntima implicació que hi ha entre el propi coneixement intern i el coneixement de la realitat exterior. En la mesura en què l'home és transformat interiorment, creix la seva capacitat de percepció. En una altra carta adreçada a Francesc de Borja escriu:

“Estic convençut que com més una persona sigui entesa i experimentada en la humilitat i en la caritat, molt més sentirà i coneixerà fins els pensaments més petits, i altres coses subtils que l'entrebanquen i el destorben, encara que semblin quasi sense importància” (*Carta de finals de 1545*).

Aquesta mirada que atorga l'Esperit –“l'Esperit que ho escruta tot, fins les profunditats de Déu” (*1Co 2,10*) s'estén per tota la realitat: quan Ignasi proposa en els *Exercicis* demanar coneixement profund del *pecat* i del *desordre de les pròpies operacions* (la gravitació de l'home cap a l'apropiació dels centres de poder), afegeix una tercera petició de coneixement profund del *món* (els mecanismes que generen la injustícia i que ens xuclen tots cap a aquests vèrtexs de poder) (*Cf. EE 63*).

La contemplació de l'Encarnació en els exercicis és un altre dels moments on més es manifesta l'esperit modern d'Ignasi, aquella mateixa mirada oberta i universal que vèiem en algun dels seus contemporanis. Depassa els estrets marges de l'home medieval, confinat al provincianisme - tant en el cas del senyor com del vassall- dels petits feus, per abocar-se a l'amplària d'un planeta que hom acaba de descobrir immensament rodó:

“Veure i considerar les Tres Persones Divines com miren tota la superfície i rodonesa de la terra, i tota la gent, en tanta ceguesa... Veure les persones de la superfície de la terra, en tanta diversitat, així en vestits com en gestos, els uns blancs i els altres negres, els uns en pau i els altres en guerra, els uns plorant i els altres rient, els uns sans i els altres malalts, els uns naixent i els altres morint”(EE,106

El qui s'ha despullat de tot per anar a ocupar el darrer lloc té la mirada lliure per a *veure-hi*: per veure's ell mateix i per mirar el món, la complexa relació entre els homes. Alliberat de la biga del seu propi ull, es pot disposar a treure la palla de l'ull d'altri, que de prop, resulta ser també una biga amb la qual oprimeix els altres.

L'home despullat que s'ha lliurat a la causa del Regne,

“s'allibera d'aquella servitud comuna a tants grans del món, en la qual totes les coses obeeixen o serveixen el diner, i l'ànima, buida de l'amor de les coses terrenes, s'omple de Déu i dels seus dons” (*als estudiants de Pàdua*).

En canvi, els qui han estat xuclats per l'espiral del poder, es troben atrapats “entre xarxes i cadenes” (*EE*, 142).

Això és d'una importància radical: la mistagogia d'Ignasi apunta a la transformació del món (ell era un indiscutible home d'acció), però al mateix temps a la transformació i lucidesa interiors, com a condicions indispensables perquè aquella acció sobre els altres i sobre el món sigui de Déu i condueixi cap a Déu.

Claredat que és complementada en compartir la vida amb els pobres. No perquè siguin millors, o perquè siguin més intel·ligents: simplement perquè tenen la mirada lliure d'accessoris. No hi ha lloc per a la falsedat: la Veritat està retallada pel fil implacable de la supervivència.

4. ALGUNES CONSIDERACIONS PER A AVUI

4.1 LA COMPLEMENTARIETAT ENTRE ELS DOS POLS

Hem vist com l'Ignasi peregrí, en l'última etapa de la seva vida, havia iniciat un ascens sociològic, mentre que *per dins* continuava amb el seu incansable abaixament. Sostenir-se en aquesta paradoxa fou l'aportació i el carisma fonamental del segon Ignasi, de l'Ignasi fundador. Quan la Companyia - considerada tant en el seu conjunt com en cadascun dels seus membres - abandona un d'aquests pols, perd la seva especificitat.

L'ensenyament de l'Ignasi mistagog és que per actuar en la transformació del món cal viure en una constant dialèctica:

- D'una banda, perquè la transformació de les estructures sigui eficaç, cal anar a la recerca dels seus punts neuràlgics,
- però, per no contagiar-se d'allò mateix que hom vol eradicar,
- cal mantenir-se contínuament a *baix*,
- això és, compartir al màxim possible la mirada dels darrers.

Aquesta intuïció causaria problemes a Ignasi. El cardenal Carafa, cofundador dels Teatins i futur papa (Pau IV, 1555-1559), es va ressentir que Ignasi li donés alguns consells de com havia de portar l'orde. Entre altres coses, sembla que li va dir que, encara que Carafa fos cardenal, no per això havia de viure millor que el darrer dels seus companys de congregació.

Ací hi ha una de les grans temptacions de l'Església i de tot partit polític o institució que entra en les estructures de poder: **Oblidar el dolor dels darrers dels quals hom s'ha erigit com a veu**. I, per no oblidar-lo, cal ser a prop d'ells, compartint amb ells el sofriment i la llibertat d'opinió que dóna viure als *ravals de la piràmide*.

Quan un grup lluita contra la injustícia perdent el contacte directe amb aquells que la pateixen, la seva causa està condemnada a esdevenir una justificació de la *seva pròpia voluntat de poder*.

Per això són tan perilloses les situacions de *Cristiandat*, sigui quin sigui el moment en què hagin existit². En nom de l'Evangeli no es pot imposar cap exercici del poder perquè el Centre, per definició, no pot recollir la perspectiva de la Perifèria. L'únic poder que consagra l'Evangeli és el **servei**, que és un "sistema polític" que s'"imposa" -oferint-se- en sentit contrari: de *baix a dalt*.

4.2 VOLUNTAT DE TRANSFORMACIÓ

Però la mistagogia ignasiana de la justícia tampoc no s'atura en la passivitat. L'abaixament sociològic - i interior - és un pas indispensable, però no el darrer.

Juntament amb aquesta *presència* al costat dels desplaçats, juntament amb aquesta *compassió* (patir-amb), apareix aquella *voluntat de transformació* que també vèiem en els contemporanis de sant Ignasi (Thomas More, Erasme, Lluís Vives, Bartolomé de las Casas...).

Aquesta és la distinció fonamental de l'espiritualitat ignasiana pel que fa a la franciscana o a la de Charles de Foucauld. Per a aquests, el seguiment de Jesús se submergeix en el total abaixament. La transformació de l'entorn ve tota sola, com un fruit madur, nodrida per la saba silenciosa del *testimoni*. En Ignasi, en canvi, hem escoltat la crida del *Rei Eternal*: "La meua voluntat és conquerir tot el món i tots els enemics" (*EE*, 95), que ressona així en l'inici de les

² Les Reduccions del Paraguai (durant els segles XVII i XVIII) sembla que foren una honrosa excepció, però cal tenir en compte que sorgiren en un marc molt determinat: es tractava d'estructures comunitàries on *centre* i *perifèria* no es podien distanciar.

Constitucions de la Companyia:

“Tot aquell que vulgui **militar** per a Déu sota **l'estendard de la seva creu** en la nostra Companyia...” (*Fórmula de l'Institut*, 3).

Sota l'estendard de la creu: és a dir, amb la humilitat i amb els mitjans que no ens apartin dels darrers, ni de Jesús, en el *nom* i *estil* del qual ens movem, existim i som. Però *militant*, és a dir, *conquerint*, adreçant-se als nuclis de poder per transformar-los en plataformes de servei en un moviment de recapitulació de tot en Crist. Aquí és quan entrem en el moment de considerar explícitament la incidència en les estructures: ja no es tracta únicament de transformar-se un mateix en els ravals, sinó de transformar aquests focus de poder que provoquen l'existència mateixa dels ravals.

Però si això és així, si la voluntat d'Ignasi de Loiola fou incidir en els punts neuràlgics de la seva societat, si va fundar un orde religiós que de mica en mica es va anar col·locant en els diferents intersticis de la Història, ¿com és que el seu nom no figura en els manuals de la història civil, com un dels homes clau de la societat moderna? En definitiva, ¿en què consisteix la seva aportació al desenvolupament de la justícia social si la història civil i política no li ho reconeix?

a El carisma específic de la Companyia

Sant Ignasi no podia tenir la percepció política que tenim avui. Hom desconeixia els mètodes d'anàlisi social de què disposem avui, i encara ningú no havia denunciat la societat com un canemàs d'estructures de poder. Per tant, era impossible que es pogués proposar, com a objectiu explícit, la seva transformació.

Ell se situa en un altre àmbit que es troba més *ençà* i més *enllà* d'elles. La seva incidència en les estructures socials passa a través de la incidència en cadascuna de les persones que les ocupen.

Per això, quan defineix la finalitat de la Companyia, esmenta en primer lloc accions que apunten a la transformació interior: proclamació de l'Evangeli, direcció espiritual, donar Exercicis Espirituals, catequitzar els nens i gent senzilla. I a continuació enumera altres possibles dedicacions:

"Pacificació dels desavinguts, el socors dels presos en les presons i dels malalts en els hospitals, i l'exercici de les altres obres de misericòrdia" (*Fórmula de l'Institut*,1).

Aquesta distinció d'ambdós tipus de dedicacions significa:

- d'una banda, que la missió específica de la Companyia consisteix a transmetre aquesta *mistagogia* de la justícia, més que a dur a terme realitzacions concretes.
- Però, d'altra banda, que sense un exercici concret, compromès per la justícia, aquella *mistagogia* no té cos.

És a dir, per a la seva mentalitat, la incidència sobre les estructures passava a través de l'evangelització de les persones, per la seva transformació interior; i així, arribant al màxim de persones més *altes*, més gran seria el seu efecte multiplicador. Però, d'altra banda, Ignasi insistia que perquè la paraula d'evangelització fos lúcida, havia d'estar contínuament il·luminada per la mirada dels darrers, per aquell anhel d'urgència dels de *baix*. D'ací que els jesuïtes professors facin un vot especial d'ensenyar els infants: perquè tinguin l'hàbit d'apropar-se a la petitesa.

Quan sant Ignasi, essent ja General, havia de donar Exercicis a personatges influents - cardenals, bisbes, ambaixadors -, començava d'una manera molt senzilla amb ells: els invitava a fer-los sense el seu sèquit de servents i que ells mateixos es vestissin, es preparessin el seu menjar i netegessin l'habitació. D'aquesta manera, el despullament *exterior* preparava per al

despullament *interior*, per al trobament tu a Tu amb el rostre de Jesús *pobre i humil*. Certament que restaven transformats:³ ells i tots els seus àmbits d'influència.

Avui, després d'aparèixer les ciències socials - una altra de les grans característiques de la modernitat- entenem que aquella "voluntat de conquerir tot el món" també passa per la incidència directa sobre les estructures: l'exercici de la Justícia inclou els àmbits de la transformació personal i de la presència assistencial, i incideix en el mateix mecanisme social, allà on es gesten les estructures polítiques i econòmiques. La presa de consciència d'aquest nou horitzó és allò que constitueix la novetat de la Congregació General XXXII de la Companyia de Jesús (1975):

"El nostre món, caracteritzat per una interdependència creixent, està dividit per la injustícia, **injustícia no tan sols de les persones, sinó encarnada també en les institucions i les estructures sòcio-econòmiques**, que dominen la vida de les nacions i de la comunitat internacional" (Decret 4, 6).

És la mateixa mistagogia d'Ignasi la que ens porta a descobrir aquest "horitzó estructural", i a desplegar tots els mitjans perquè aquest també es transformi. És aquella mirada lúcida de l'home alliberat la que li fa descobrir que tots els problemes actuals "són personals i espirituals, tant com socials i tècnics" (Decret 4,21).

L'espiritualitat d'Ignasi recull l'home integral, i seguint la pista, arriba a descobrir i voler incidir en la integritat de les seves circumstàncies.

Tot això ens portaria encara a un tema tampoc no tractat explícitament per ell.

b Com reaccionar davant el conflicte

Quan es passa de la transformació personal a la incidència en les estructures del món, sorgeix un nou aspecte: el conflicte amb aquells que no es volen deixar transformar, i que no permeten que les estructures es toquin.

Quan es topa amb la voluntat expressa de mantenir una situació de dominació, quan la *voluntat de transformació* dels uns xoca contra la *voluntat de conservació* dels altres, ¿com es resol el conflicte? ¿No serà potser insuficient l'apel·lació a la consciència de cadascú, si mentrestant les estructures de poder causen estralls?

Aquell "bé més universal" (*Constitucions*, 622), ¿no passa en algunes ocasions per l'enfrontament contra els qui s'hi oposen? ¿I com compaginar aquesta necessitat de *violentar* voluntats i realitats exteriors d'altres amb aquella petitesa del propi abaixament?

Som en un terreny difícil. Ignasi ens dona una pista a partir del "pressupòsit" dels Exercicis: *tractar de salvar sempre la proposició del proïsme* (EE 6,22), a semblança de la lluita de la *no-violència*, que consisteix a capgirar la "lògica" del contrari a destruir la seva dominació, però sense destruir-lo a ell. Es tracta d'una actitud interior de profund respecte per la realitat de l'altre, encara que estigui en la més dura ofuscació. En tot cas, el recurs a la violència - sigui de la mena que sigui- ha d'estar amarat d'aquesta mirada profunda que descobreix el misteri de l'"altre":

"I si ho entén malament, *corregiu-lo amb amor*, i si no bastés, busqueu tots els mitjans convenients, perquè, esmenant-se, se salvi" (EE, 22).

Perquè una justícia sense amor és solament *venjança*, i un amor que no busca la justícia, és *covardia*.

³ Hom s'atreveix a pensar que si els Exercicis Espirituals que es practiquen fossin més radicals (quant al despullament de les comoditats exteriors), potser arribarien més a fons.

5. RECAPITULANT

Hem presentat Ignasi com un mistagog i no com un profeta de la justícia. I això a causa que el més original i específic de la seva aportació no siguin les seves denúncies concretes sinó oferir un *mètode* (que en grec significa *camí*) que unifica l'experiència de Déu amb la transformació interior i la incidència en el món.

En les diferents èpoques de la història l'Església ha estat cridada a integrar diferents tensions. Els signes dels temps ens presenten avui el binomi *Fe i Justícia*.

La mistagogia de sant Ignasi de Loiola es desenvolupa en la circularitat entre ambdós termes, mostrant com es necessiten i s'engrandeixen mútuament: la fe mostra a la justícia el seu lloc inabastable: la insondable bonesa de Déu manifestada en Jesús; i la justícia mostra a la fe el seu camí de despullament cap al Darrer Lloc, aquell ocupat per Jesús en la Creu, abraçant tota la humanitat per conduir-la al cor del Pare.

Ara ja estem en més condicions per entendre perquè parlàvem al principi de tot de la Justícia com a *Misteri*: perquè a mesura que ens anem submergint en la fe, en el seguiment de Jesús, es van obrint nous espais de justícia, fins arribar a la plenitud de l'Amor de Déu. I és *misteri* perquè no és cap *evidència* per a l'home que, per abarcar la Totalitat, s'hagi de passar per un semblant abaixament. També a Jesús li va costar i fou temptat (Lc 4,1-13). És el Senyor mateix que ens mostra el camí per *ajustar* les relacions entre els homes. Ignasi no fa altra cosa que posar-nos al costat d'ell, com ell ho demanava a Maria: “Senyora, poseu-me amb el vostre Fill”; “Mare, poseu-nos amb la manera de procedir del vostre Fill”.

Hem anat veient com el *seguiment de Jesús pobre i humil* l'havia conduït a l'abaixament sociològic i a l'empetitiment interior.

D'aquesta manera, sant Ignasi va aprendre que l'inici de la Justícia emergia de dues profunditats:

- La *de fora*, en els inferns de la societat, compartint la condició dels darrers, per deixar-se convertir per llur visió del món (“Són els pobres els qui ens evangelitzen”). Per això, per a ell, la pobresa, abans de ser una maledicció, era una *mare*: això és, la matriu on es gesta la contínua transformació de l'home.
- I la profunditat *de dins*: el misteri del cor de l'home, al qual solament Jesús té accés: “Veni a mi tota els qui esteu cansats i afeixugats, i jo us alleujaré. Preneu el meu jou damunt vostre i feu-vos deixebles meus, que sóc benigne i humil de cor, i les vostres ànimes trobaran repòs, perquè el meu jou és suau, i la meua càrrega, lleugera” (Mt 11, 28-29).

La consciència de la injustícia del món és un *jou* i una *càrrega* que afeixuga l'home honest. En aquesta profunditat del cor ferit és on es gesta aquella *voluntat de transformació*, que Ignasi concebia com a *participació* en el moviment de recapitulació de tot en Crist.

Avui, al cap de cinc-cents anys, l'horitzó s'ha ampliat.

Som fills del nostre temps: després de la Revolució Francesa - la primera incidència seriosa en les estructures -, vingueren els tres mestres de la sospita (Marx, Nietzsche i Freud), que s'atreviren a qüestionar allò que fins aleshores havia estat intocable. Les seves aportacions, juntament amb el desenvolupament de les ciències socials, ens eixamplen els horitzons d'aquella *lucidesa*. És ara quan podem recuperar les dades de la sociologia, de la politologia i de l'economia, perquè encara que aquests no diguin res d'Ignasi,⁴ Ignasi no els passa per alt, sinó

⁴ Vegeu capítol 1

tot el contrari, els necessita per arribar a l'acabament del seu recorregut.

Al mateix temps, la mistagogia ignasiana de la justícia ens descobreix que la font última de la nostra lucidesa i de la nostra llibertat per actuar consisteix a participar de la mirada i la vida de Jesús. D'ací la necessitat de posar tota els mitjans per ser habitats per la presència continua de Déu. Solament així podem despullar-nos de la nostra pròpia veu per donar a pas a aquelles - i a Aquella- que el nostre món no vol - i no pot- escoltar.

Qüestionaris per a treballar

Hem fet un llistat llarg de qüestions. No es tracta, però, que les vulgueu treballar totes. Més aviat caldria escollir aquelles que semblen més adients a la vostra situació. I encara, prèviament, deixant de banda el qüestionari, fora bo de preguntar-se que ens ha frapat més de la lectura i quins interrogants ens ha deixat.

0. Per entendre l'enfocament d'aquest Quadern és important de fer-se càrrec de la paraula **mistagogia**, i en concret, aplicada a **justícia**.

Fa uns anys el nostre Centre va escriure *La justícia brolla de la fe*. Una justícia que ha pouat poc en la fe, en el "Misteri" - el misteri de Déu i el misteri de la injustícia que pateix el germà- té el perill d'esdevenir dura, agressiva..., d'esdevenir "ideologia", burocràcia...

Abans de començar aclarim aquests conceptes:

- 1. *què significa mistagogia*
- 2. *què vol dir mistagogia de la justícia*
- 3. *què afegeix o corregeix de concepcions, a cops voluntaristes, de la justícia que hàgim pogut tenir en èpoques recents*
- 4. *és coneguda la frase: "faci's la justícia ni que s'hagi d'enfonsar el món" ("fiat iustitia, pereat mundus"). Assenyala com aquesta actitud peca de manca de "mistagogia de la justícia"*

1-Sembla un xic fora de mida parlar de St. Ignasi com a persona preocupada per la "justícia".

L'Autor nota que aquesta preocupació és més aviat filla de la *Il·lustració* del s. XVIII. Col·locats en el XVI, si de cas, hauríem d'apel·lar a un Joan de Déu o a un Bartolomé de las Casas, més que al fundador dels jesuïtes.

I tanmateix Ignasi es trobà - com qui diu sense voler ni adonar-se'n- en els ravals de la ciutat, a les voreres de la història. Col·locat a l'"altre cantó", les coses es veuen altrament. El noble basc ha canviat les seves valoracions.

- 1. *descriu les etapes del seu itinerari, un itinerari vers l'anorreament de la "voluntat de poder"*
- 2. *quins han estat els "ritus iniciàtics de la marginació" per on l'Esperit l'ha portat*
- 3. *mira de fer una traducció concreta per al nostre avui... per a tu mateix...*
- 4. *imagina el món de la nostra política, de les nostres esglésies, etc. on els que es diuen "preocupats per la justícia" haguessin anat patint tots aquests "ritus iniciàtics"*

2. En una segona etapa Ignasi és conduït - com qui diu, sense voler-ho - al "Centre". S'hi situa però molt diversament. La seva mística serà, diu l'Autor, la *incrustació de la matriu de la Perifèria en el Centre*.

- 1. *descriu les activitats d'aquesta segona època, tant aquelles que incideixen en les estructures, com les que atenen casos més particulars*
- 2. *és important que notis que aquest canvi també ha estat una "conversió", una segona etapa de la seva conversió*

- 3. en què consisteix aquesta incrustació de la “matriu” de la perifèria en el Centre? Com es pot portar la sensibilitat dels ravalers als Centres?
- 4. com hauríem d'aplicar aquesta manera de fer a les nostres institucions polítiques, socials, eclesials...? En mi mateix?
- 5. quines defenses intueix Ignasi que cal posar per tal, que el Centre no acabi digerint o desactivant l'agulló de la Perifèria incrustat en ell?

3. Convindria que ara entréssim més decididament a l'interior d'Ignasi, en el secret del Pelegrí. El capítol 3 ens parla de dos eixos, el primer dels quals és el seguiment de Jesús pobre i humil. Aquest seguiment provocarà la transformació interior.

- 1. et suggerim que treguis les línies mestres del primer d'aquests eixos
- 2. quines resistències reals trobo en mi mateix per deixar-me portar pel seguiment de Jesús pobre i humil
- 3. quines coartades i autoenganys trec de la meua institució, organització... (social, eclesial...) per escapolar-me d'estar entre els últims

4. En arribar en aquest punt hauríem de concretar una mica. Seguint la mistagogia d'Ignasi, fem una avaluació de la qualitat del nostre compromís per la justícia.

- 1. el seguiment de Jesús ens hi aboca d'una manera diferent, (no conqueridora, no neo-liberal...) tal com ha anat mostrant el text?
- 2. o potser “aquesta manera diferent” l'hem convertida en excusa per a la manca de compromís?
- 3. avaluem el nostre compromís amb els criteris de discerniment que assenyala el text: alegria fonda, llibertat interior, lucidesa
- 4. com enfrontem el conflicte quan es presenta: amb agror, amargor, duresa...? Som capaços de distingir el conflicte objectiu de les persones que hi són implicades?
- 5. com lliguem la llum que rebem en la pregària i l'anàlisi socio-política?